

El laboratori del 'café per a tothom'

El famós intent d'homogeneïtzar les autonomies, periodísticament anomenat el 'café per a tothom', i que la constitució espanyola va ratificar, es va esbossar l'any 1976, quan les Illes Balears van ser al caire de convertir-se en el laboratori de l'experiment.

**Abel Matutes:
"Reconèixer la
regió i les seves
peculiaritats és el
millor antídoto
dels pansits
separatistes."**

Les Illes Balears van ser el 1976 el laboratori fracassat del famós "café per a tothom" autonòmic, més de dos anys abans que en ple procés de redacció constitucional l'expressió es posàs de moda. El "café" era, com tothom sap, un eufemisme de la generalització autonòmica amb què Espanya responia a les reivindicacions d'autogovern de Catalunya i del País Basc (que tenien el referent històric-polític dels estatuts republicans) amb el propòsit d'aigualir-les. Tot i que a les Balears no s'arribà a implantar el procés de regionalització, el model teòric va sobreviure i, adaptat, acabà imposant-se constitucionalment el 1978.

Context polític. Primer de tot, cal situar-se al 1976. Feia un mes i pocs dies que havia mort el dictador. La vida política es movia en constant ebullició. Carlos Arias Navarro era el president del govern espanyol i cercava, sense aconseguir-la, la via del "sí però no" a la democràcia. És a dir, volia obrir una mica més que no estaven disposats a assumir els sectors immobilitats, i moltíssim menys que no estaven disposades a acceptar les oposicions democràtiques.

En el debat sobre la democratització, les referències al "problema regionalista" hi eren constants. Arias pretenia un maquilatge regionalista inconcret, que semblava excessiu a l'ultradreta institucional, per a la qual les contínues referències al "regionalisme" que se sentien aquells dies entorn del poder eren un afront a l'esperit del 18 de juliol de 1936, l'essència de l'estat franquista.

L'oposició, en canvi, sostenia formalment la defensa del dret a l'autodeterminació o, com a mínim, la concessió de profundes autonomies a Catalunya i al

País Basc. Però l'oposició es trobava fragmentada en múltiples grups i grupscles. Orgànicament, va arribar a fer una sola veu amb la institució de la famosa *platajunta*, o unió teòrica de tota l'esquerra i dels nacionalistes per negociar amb el govern central les condicions generals que havien d'aplanar el camí cap a les primeres eleccions (15 de juny de 1977). Ara, la negociació només va ser possible després de l'obligada dimissió del president Carlos Arias, substituït (juliol de 1976) per Adolfo Suárez.

La realitat era, tanmateix, que l'oposició divergia prou respecte de les qüestions nacionals. N'era un dels punts bàsics que els grups polítics de territoris castellanoparlants no podien comprendre les reivindicacions nacionals basques, catalanes i gallegues. En aquest aspecte, i pel que fa a les forces dels Països Catalans, durant el 1976 hi ha uns quants intents (a València, Mallorca, Menorca, Catalunya...) de crear una assemblea permanent de forces oposidores de l'àmbit lingüístic per fer força i fer entendre les reivindicacions pròpies a la resta de l'oposició. Però ben aviat es veu que les diferències internes entre les forces són tan grans que no podrà sortir-ne res concret. Mai no s'aconseguirà la unitat d'acció. Durant el 1976 es va fent palès, i com més va més, l'abisme entre l'esquerra no nacionalista i el nacionalisme: pels primers la qüestió essencial era la democràcia –i després ja es parlaria de reivindicacions nacionals–. Pels segons era imprescindible que tots dos processos, democràtic i autonòmic (eventualment s'havia d'arribar al dret d'autodeterminació), fossin, si més no, paral·lels. A més, a les files del nacionalisme hi havia múltiples consideracions sobre la reivindicació política del Països

Catalans. Ja és prou sabut com va acabar tot el procés: amb la prohibició constitucional de les federacions de comunitats autònomes, adreçada expressament als Països Catalans.

El reformisme. Enmig d'aquest ambient d'enfrontament i divergències sobre el "problema regional", els anomenats reformistes (que eren els "oberturistes" dels anys 1974-1975) formularan un model teòric que servirà per "descafeïnar" la reivindicació nacionalista.

Facem, de primer, una mirada a aquests reformistes. Des de final dels anys 60, i sobretot a la primeria dels 70, gent que ocupava alts càrrecs polítics de l'administració franquista, amb qualche ministre inclòs, i sectors econòmics de la gran empresa, financers, sectors progressistes de l'església..., consideraven que la dictadura ja no es podia mantenir de cap manera i que l'estat espanyol s'allunyava d'una Europa que feia les primeres passes serioses d'unió econòmica. Era una generació de joves polítics i empresaris que veien espantats com la "traca final" del franquisme, amb punts involutius cada volta més nítids (cal recordar l'execució per garrot de Puig Antich, els afusellaments, la repressió generalitzada...), podia tenir unes conseqüències nefastes. Molts d'aquests joves polítics de l'administració franquista havien fet la carrera universitària a Madrid, coincidint amb el príncep i hereu de Franco a la direcció de l'estat, Joan Carles de Borbó. D'aquella coneixença i amistat, entre ells i d'ells amb el príncep, en sorgí (segons l'explicació que en donà un dels protagonistes, el mallorquí Josep Melià) un corrent de relació personal i de coincidència política. Les idees de fons que compartien eren que el futur de l'estat havia de ser democràtic, homologable a tot l'entorn europeu, i que la transició entre ambdues situacions s'havia de fer d'una forma pacífica. Aquest grup fou el que amb el suport de les capçaleres de la premsa liberal anà estenent la idea d'una evolució pacífica cap a la democràcia, sense trencar res, però creant un sistema completament nou. Els integrants d'aquest grup influent, amb relació directa amb el príncep, eren anomenats, a la primeria

Manifestació per l'estatut amb motiu de la Diada de Catalunya, l'any 1977. L'oposició, però, divergia bastant respecte de les qüestions nacionals.

dels anys 70, "oberturistes". Volien una "obertura": obrir el règim a "més participació dels ciutadans", bo i evitant la paraula "democràcia", maleïda pels adictes del "búnquer" o immobiliers. N'hi hagué que, com Pío Cabanillas, arribaren a ministres i "obriren" allò que pogueren. Cabanillas, com a ministre d'Informació i Turisme, va "obrir" l'aire de la permissivitat d'expressió fins a límits mai vistos en tots els quaranta anys escolats. Aquest grup s'oposà durament al búnquer franquista, que els veia simplement com uns traïdors. Els "oberturistes" també toparen amb l'animadversió de l'oposició democràtica, que considerava una utopia que la dictadura pogués evolucionar vers la democràcia sense ruptura. Val a dir que els oberturistes no actuaven formalment sota cap paraigua orgànic, ni tan sols hi havia, pròpiament, cap actuació coordinada reconeguda, per més real que fos. Pío Cabanillas, en unes declaracions al

Diario de Barcelona del 20 d'abril de 1974, responent a la pregunta "què és l'obertura", deia que l'obertura era "una manera de veure la política espanyola", sense més concreció. Tot un exemple de diplomàcia que no obligava a res i que volia evitar una resposta contundent del "búnquer" a unes posicions que poguessin considerar traïdores.

Després de la mort de Franco (novembre del 1975) i durant el 1976 els oberturistes atenyen el cim del poder. Ocupen ministeris, molts alts càrrecs de l'organigrama del govern, tenen presència constant als mitjans de comunicació liberals i reben suport i encoratjament d'aquests mitjans i de Joan Carles, que ja és rei d'Espanya.

El disseny general, boirós si es vol però existent, de l'estratègia dels oberturistes (que el 1976 ja són anomenats reformistes) era de convertir la dictadura en una democràcia per via pacífica. Per a això havien de vèncer molts d'obs-

tacles. El principal, la lluita contra els immobilitistes, es resol amb la forçada dimissió (juliol del 1976) d'Arias Navarro, substituït per Adolfo Suárez, que serà l'executor del procés que amb la reforma (novembre i desembre del 1976) obrirà les portes a les primeres eleccions (juny del 1977) i, més tard, culminarà amb el procés constituent i el referèndum constitucional (1978). Però els reformistes sabien que el futur constitucional només podria tenir uns mínims d'efectivitat si, a més d'aconseguir la participació de la majoria de l'oposició d'esquerra, atreïa també el nacionalisme majoritari, que era l'expressió del desig d'autogovern de certes comunitats.

El regionalisme. Des dels temps de l'oberturisme aquesta qüestió preocupava, però no s'hi trobava solució. A poc a poc es va introduint en el discurs polític la necessitat d'assumir el "regionalisme". Per raons òbvies, i enmig de tota l'embullada conjuntura política, era impensable que de forma immediata s'admetessin les aspiracions de recuperar els estatuts d'autonomia basc i català dels temps de la República.

Calia, doncs, trobar un sistema que permetés d'aconhortar, ni que fos tàcticament, les reivindicacions nacionalistes, però sense aixecar aparences de greuges allà on no hi havia ni reivindicació, ni sentiment o desig d'identitat pròpia.

L'any 1974, a l'empara dels nous temps de permissivitat d'expressió de Pío Cabanillas, la premsa liberal recull cada dia manifestacions de significat oberturista en favor del "regionalisme". Marcelino Oreja, per exemple, aleshores sots-secretari d'Informació i Turisme, i conseller nacional del Movimiento, feia una conferència el mes de maig a Salamanca, en la I Setmana d'Europa, mostrant-se "totalment partidari d'assumir el fet regional". De la mateixa manera Pío Cabanillas o el mallorquí Josep Melià, que aleshores tenia un gran protagonisme polític i mediàtic, eren fervents partidaris del "regionalisme".

Àdhuc el ministre d'Interior, Manuel Fraga, es mostrava entusiastament "regionalista". En unes declaracions fetes al diari francès *Sud-Ouest*, de febrer del

A l'esquerra, Adolfo Suárez, president espanyol encarregat de pactar les qüestions nacionals. A la dreta, Manuel Fraga, que com a ministre d'Interior es mostrava obertament "regionalista".

1976, Fraga assenyala que el futur democràtic d'Espanya havia de donar inexorablement "una resposta adequada" al problema de la "regionalització", i assegurava que el govern ja n'estudiava qualque sortida que, sense "caure en el federalisme", pogués ser vàlida, si més no com a primera passa. Quina? Doncs un tipus de "descentralització política" que, deia el ministre, s'aplicaria en una primera fase a "les Balears, Bascònia, Navarra i Catalunya", i que després –ho deia com una possibilitat– es generalitzaria a totes les altres comunitats.

Però el problema dels reformistes era de caràcter simbòlic i ideològic. Si acceptaven que el País Basc i Catalunya tenguessin una descentralització política efectiva, ja els reconeixien el dret d'autogovern i legitimaven la pervivència històrica de la identitat política diferenciada d'aquestes comunitats. Tot plegat, massa gros per a acceptar-ho, en aquelles circumstàncies.

El reformisme es fixà aleshores en les Balears com un possible "laboratori" per provar-hi un procés de regionalització que més endavant servís per a tothom i que "superàs", per elevació o generalització, el problema de l'existència del precedent històric dels estatuts català i basc de la República.

En aquells moments la qüestió de la reivindicació regionalista-nacionalista-autonomista es perdia, a les Illes, en un maremànum reivindicatiu en què nin-

gú no es posava d'acord –ni més tard tampoc– sobre el què, el com i el quant. Per uns –nacionalisme d'esquerra– el mínim era el dret d'autodeterminació i el reconeixement del dret de l'existència política dels Països Catalans; per uns altres –nacionalisme de centre– n'hi havia prou amb el reconeixement del dret de l'autonomia per a les Balears dins Espanya, però simultani o anterior a la constitució futura; per uns tercers –els insularistes, sobretot a Menorca– calia reconèixer de forma prioritària el dret de les illes menors a l'autonomia per evitar el tradicional centralisme mallorquí; per uns quarts –l'esquerra no nacionalista– el fet primordial era la democràcia i després ja es parlaria del tipus i de la intensitat autonòmics; per a tota l'oficialitat franquista n'hi havia prou d'arribar –aleshores hi havia converses sobre la qüestió– a un règim econòmic especial inspirat en el de Canàries –no pas semblant–; pels centristes i dretans moderats –que després instituïren la UCD– bastava el mateix règim especial amb una certa descentralització política... En fi, com es veu, tothom volia qualque forma de descentralització i/o d'autonomia, però ningú no es posava d'acord sobre els mínims d'acceptació general.

Va ser possiblement aquesta ebullició autoctonista illenca que induí certes ments representatives del reformisme a apostar per les Balears (que no havien tingut estatut aprovat durant la Repúbli-

A l'esquerra, Miguel Herrero de Miñón, partidari de conservar el sentiment regional, on n'hi hagués, i d'inventar-lo, on no. Segons Marcelino Oreja, a la dreta, calia "assumir el fet regional".

ca) com a laboratori de descentralització. La confessió més clara d'aquesta intenció s'obté de la lectura d'un article publicat al *Diario de Mallorca* el 17 de gener de 1976, signat pel professor de dret polític i distingit reformista, Miguel Herrero de Miñón. Es titula, ben significativament, "El Estatuto Balear". En síntesi, Herrero hi proposa com a sortida del "problema regionalista", vista la gran ebullició de les idees autoctonistes que mouen les Balears, que les Illes adoptin una mena de descentralització política, la qual "podria inaugurar una nova època de la història del regionalisme hispànic", amb la consecució d'un estatut (que dona gairebé com a segur) que permeti de superar els estatuts autonòmics basc i català de la República, als quals, en la nova fase regionalista,

caldria tenir "un respecte pietós", però sense caure en "la fixació fetitxista". D'aquesta manera el futur estatut balear podria mostrar una tercera via, com en diríem avui, entre l'immobilisme i la reivindicació nacionalista que servís de model a totes les regions espanyoles, seguint un principi que en paraules d'Herrero —i per ventura és l'expressió més clara de l'esperit del famós "café per a tothom"— consistiria a conservar, allà on n'hi hagués, el sentiment regional; i allà on no n'hi hagués, a inventar-lo.

Explicant, més clarament encara, el sentit últim del regionalisme que provenia del reformisme, el polític eivissenc Abel Matutes (el ministre d'Afers Estrangers de la legislatura passada) escrivia el 24 de febrer de 1976 al *Diario de Ibiza*, comentant tota l'ebullició regio-

nalista: "el reconeixement de la regió i de les seves peculiaritat res no té a veure amb pansits separatismes, ans n'és el millor antídoto"; cada regió hauria de poder administrar-se "per compte propi i amb la màxima autonomia, sempre que no anàs en detriment de les funcions i prerrogatives inherents (i per tant irrenunciables) al concepte d'estat".

Sembla bastant clar que el regionalisme que auspiciaven els reformistes del 1976 era un intent de generalitzar fórmules més o manco descentralitzadores per desactivar tant els "separatismes pansits" com les "fixacions fetitxistes" en els estatuts republicans de Catalunya i del País Basc.

Pel que fa a les Balears, les múltiples i divergents opcions polítiques no permeten mai de pactar uns mínims per negociar amb el govern: ni autonomia, ni règim especial, ni res no s'aconseguí. Els esdeveniments polítics generals següents feren que les Balears perdessin entitat política i, paradoxalment, que passassin de ser un possible laboratori de descentralització a una de les autonomies més mal dotades i de sostre competencial més baix. Simbòlicament, a més, l'estatut balear fou un dels darrers a ser aprovats (amb el d'Extremadura) enmig d'un desinterès ciutadà general.

De tot plegat allò que sí que serví fou l'experimentació ideològica i política dels reformistes sobre el "regionalisme" que, convenientment adaptat, es convertí, passats dos anys, en la generalització autonòmica, en el "café per a tothom".

Miquel Payeras

**El proper dilluns 6 de novembre,
un altre número d'EL TEMPS Ambiental**

El silenci de les granotes

Per què minva la biodiversitat